

Tanıtım ve Değerlendirme

Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyüb et-Taberânî, *et-Tefsîru'l-Kebîr: Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm I-VI*, (thk. Hişâm el-Bedrânî), Dâru'l-Kütübi's-Sekâfî, Ürdün 2008.

Ferihan ÖZMEN*

Mu'cemleriyle tanınan hadis hafızı Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyüb et-Taberânî'ye (360/971) nisbetle 14.03.2008 tarihinde Ürdün'de basılan "*et-Tefsîru'l-kebir: Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*" altı cilt halinde yayımlanmıştır. Toplam 3152 sayfadan oluşan eser, Hişâm Bedrânî tarafından tahkik edilmiştir.

Hadis âlimi olarak tanınmış olmakla birlikte Taberânî'nin bir müfessir olduğu ve büyük bir tefsir yazdığı bilgileri kaynaklarda yer almaktadır.¹ Aynı zamanda Fransa'da Strasbourg Milli Kütüphanesi-

* Yrd. Doç. Dr., Çanakkale On Sekiz Mart Ü. İlahiyat Fakültesi,
ferihanozmen@hotmail.com

¹ ed-Dâvûdî, Şemseddin Muhammed b. Ali b. Ahmed (946/1540), *Tabakâtü'l-müfessirîn* (thk. Ali Muhammed Ömer), Mektebetu Vehbe, Kahire 1972/1392,

si'nde 4174 numarası ile Taberâni'ye nisbetle kayıtlı bulunan bir tefsir yazması mevcuttur. Hicrî 964'de istinsâh edilmiş olan ve 532 varaktan müteşekkil bu nüshanın iç kapağında, eserin "İmâmül-Hümâm Şeyhu'l-İslâm et-Taberâni el-Kebîr"ın tefsiri olduğu kaydedilmiştir.² Ancak İbrahim Bâcis Abdülmecid isimli araştırmacı, Strasbourg'taki "*Tefsîru'l-Kur'ân*" isimli bu yazma eserin müellifinin tayinine dair telif ettiği ve yayımladığı bir makalesinde,³ bu tefsirin Taberâni'ye nisbetinde hata olduğunu iddia etmiş ve tefsirin aslında h. V. asır ulemâsından Abdüssamed b. Mahmûd b. Yûnus el-Gaznevî'ye ait olduğunu ileri sürmüştür Abdülmecid, bu eserin üslûb ve metod yönünden Taberâni'nin diğer kitaplarından farklı olduğuna ve muhaddis Taberâni'nin eserlerinde hadislerin senedlerini vermesine mukabil, bu tefsirde senedi verilen tek bir hadis bulunmadığına dikkat çekmekte ve en önemlisi de eserin Sa'lebî gibi Taberâni'den daha sonraki dönemlerde yaşayan alimlerden nakillerde bulunduğuna işaret etmektedir.

İ. Bâcis Abdülmecid, Taberâni tefsirine dair yaptığı değerlendirmelerde haklı olmakla birlikte söz konusu eserin Gaznevî'ye ait olduğu iddiasında yanılmaktadır. Zira Hanefî fakîhi ve müfessir Ebû'l-Feth Abdüssamed b. Mahmûd b. Yûnus el-Gaznevî'nin⁴ 487/1094'de telif ettiği "*Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*" isimli tefsirinin⁵ üçü

I, 199; ez-Zirikli, Hayreddin, *el-A'lâm : kâmusu terâcimi li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ*, Dârü'l-İlm li'l-Melayin, Beyrut 1992, III, 121.

² Eserin Taberâni'ye ait olduğu ifade edilen ibare farklı bir hat ve farklı bir renkle yazılmış.

³ Abdülmecid, İbrahim Bâcis, "Tefsîru't-Taberâni em tefsîru'l-Gaznevî", *Âlemu'l-mahtûta ve'n-nevâdir*, I/2, 1418/1997, 98-107.

⁴ Eser ve müellifi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. el-Kureşî, Ebû Muhammed Muhyiddin Abdülkâdir b. Muhammed, *el-Cevâhirü'l-muduyye fî tabakâti'l-Hanefiyye* (thk. Abdülfettah Muhammed el-Hulv), Cize 1993/1413, III, 430; Kâtip Çelebî, Hacı Halife Mustafa b. Abdullah, *Keşfü'z-zünûn an esâmîl-kütübi ve'l-fünûn* (tsh. M. Şerefettin Yaltkaya, Kilisli Rifat Bilge), I-II, Mili Eğitim Basımevi, Ankara 1941, I, 462; el-Bağdâdî, Babanzâde Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-ârifîn esmâil-müellifîn ve âsârü'l-musannifîn*, MEB, İstanbul 1955, I, 574; a.mlf., *İzâhü'l-meknûn fî'z-zeyli a'lâ keşfü'z-zünûn an esâmîl-kütüb* (tsh. M. Şerefettin Yaltkaya), MEB, Ankara 1945, (iki cilt bir arada), I, 309; ez-Zübeyri, Velid b. Ahmed Hüseyin, *el-Mevsûatü'l-müyessere fî terâcimi eimmeti't-tefsîr ve'l-ikra ve'n-nahv ve'l-luga* (cem'a ve i'dad Velid b. Ahmed Hüseyin Zübeyri-İyâd b. Abdüllatif Kaysî-Mustafa b. Kahtan Habib-İmâd b. Muhammed Bağdadî), Mecelletü'l-Hikme, Medine 2003/1424, II, 1233; el-Fâsî, Muhammed Âbid, *Fihrisu mahtûtâti hizâneti'l-karaviyyîn*, Dârü'l-Kitâb, Dârü'l-Beyza 1979, I, 89; Nüveyhiz, Âdil, *Mu'cemu'l-müfessirîn min sadri'l-İslâm hat-ta'l-asri'l-hâzir*, Müessessetü Nüveyhiz es-Sekafiyye, Beyrut 1986/1406, I, 285.

⁵ Gaznevî'nin bu tefsiri üzerinde bir doktora çalışması mevcuttur. bk. Özmen, Ferihan, "*Abdüssamed el-Gaznevî ve Tefsîru'l-Kurâni'l-Azîm*" (doktora tezi), UÜSBE, Bursa 2010.

Türkiye’de bulunan dört farklı nüshası mevcuttur. Eserin üç ciltten oluşan tam bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi’nde⁶, tek ciltten oluşan tam bir nüshası Beyazıt Devlet Kütüphanesi’nde⁷, altı veya yedi ciltten oluştuğu tahmin edilen bir nüshasının sadece üçüncü cildi Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi’ndedir.⁸ Bunlar dışında üç ciltten oluşan bir nüshasının üçüncü cildi Fas’ta Hizânetü’l-Karaviyyîn Kütüphanesi’nde⁹ bulunmaktadır. Strasbourg’da Taberânî’ye nisbetle kayıtlı bulunan tefsir nüshası, Gaznevî tefsiri nüshalarıyla karşılaştırıldığında bunun Abdüssamed el-Gaznevî’nin tefsiri olmadığı, ancak Gaznevî’nin tefsiriyle aralarında büyük benzerlik bulunduğu görülmektedir.

Yapılan araştırmalarda Taberânî’ye nisbet edilen ve Gaznevî’ye âit olduğu iddia edilen bu tefsirin, aslında h. VIII. asır Hanefî fukahâsından Ebû Bekir b. Ali b. Muhammed el-Haddâd el-Yemenî’nin (800/1398) “*Tefsîru’l-Haddâd*” diye meşhur ve matbû “*Keşfü’t-tenzil fi tahkiki’l-mebâhis ve’t-te’vil*” isimli tefsiri olduğu anlaşılmaktadır. Ebû Bekir el-Haddâd, Gaznevî’nin tefsirini eserinde ana kaynak olarak kullanmış ve *كذا قال في تفسير عبد الصمد* ve *كذا في تفسير عبد الصمد* gibi ifadelerle pek çok defa kendisine atıfta bulunmuştur.¹⁰

Tefsîru’l-Haddâd’ı tahkik ve neşreden Muhammed İbrâhim Yahyâ, tahkik işleminde bu tefsirin üç farklı nüshasını kullanmış ve eserin mukaddimesinde bu nüshaları tanıtmıştır. Muhakkikin tanıttığı üçüncü nüsha, Fransa’da Strasbourg Milli Kütüphanesi’ndeki 4174 numaralı nüshadır. Bu nüshanın istinsâh tarihi h. 964’tir. Yani bu nüsha aynı zamanda Hişâm Bedranî’nin Taberânî tefsirini tahkikinde kullandığı tek nüshadır. Aslında daha önce ifade edildiği gibi Strasbourg’taki nüshanın iç kapağında, eserin Taberânî’nin tefsiri olduğuna dair kayıt bulunmaktadır. Ancak M. İbrâhim Yahya *Tefsîru’l-Haddâd*’ın mukaddimesinde bu nüshayı tanıtırken, üzerinde Taberânî’ye ait olduğuna dair söz konusu ibareden bahsetmemiştir.¹¹ Dolayısıyla Hişâm el-Bedrânî’nin Taberânî’ye nisbet ederek neşrettiği “*et-Tefsîru’l-kebîr: Tefsîru’l-Kur’âni’l-azîm*” isimli tefsirin, Haddâd’ın tefsiri olduğu açıkça ortadadır. Bununla birlikte Strasbourg’daki bu nüsha, Hişâm el-Bedrânî tarafından tahkik edilerek, Taberânî tefsiri

⁶ Mihrişâh, nr. 24, 25, 26.

⁷ Beyazıt, nr. 552.

⁸ Ahmed III, nr. 84.

⁹ Hizânetü’l-Karaviyyîn (Fas), nr. 49.

¹⁰ el-Haddâd, Ebû Bekir b. Ali b. Muhammed el-Yemenî (800/1398), *Tefsîru’l-Haddâd : keşfü’t-tenzil fi tahkiki’l-mebâhis ve’t-te’vil* (thk. Muhammed İbrâhim Yahyâ), Dârü’l-Medari’l-İslâmî, Beyrut 2003, I, 364; II, 371-372; IV, 12, 45, 49; V, 370.

¹¹ bkz. Haddad, *a.g.e.*, I, 7, 14-15.

olarak basılmıştır.¹² Anlaşılan Bedrânî elindeki tek nüshanın ilk sayfasında bu tefsirin “İmâmül-Hümâm Şeyhu’l-İslâm et-Taberânî el-Kebîr”in tefsiri olduğu kaydına dayanarak eseri Taberânî’ye nisbet etmektedir. Fakat eserin bu şekilde basılması, internetteki bazı İslâmî araştırmalar forumlarında tartışmalar yaratmış; tefsirin “*el-Keşf ve’l-beyân*”ın müellifi müfessir es-Sa’lebî (427/1035)¹³ ve Abdüssamed (el-Gaznevî)¹⁴ gibi Taberânî’den sonraki müfessirlerden nakilde bulunması, Tâberânî’nin Hanbelî mezhebine mensup olmasına karşılık, tefsirin musannifinin bir Hanefî olarak açıklamalar yapması gibi sebeplerle bunun Taberânî’nin tefsiri olamayacağı vurgulanmış¹⁵ ve bu eserin Haddâd tefsiri olduğu ifade edilmiş; bütün bunlara rağmen bu eserin ısrarla “Taberânî Tefsiri” olarak yayımlanmasından dolayı muhakkik ve yayınevini eleştiren makaleler yazılmıştır.¹⁶

“Taberânî Tefsiri”nin yazma nüshasının kopyası ve tahkikli baskısı üzerinde gerçekleştirdiğimiz incelemelerde, muhakkikin eserin yazma nüshasında geçen ve Abdüssamed el-Gaznevî’ye atıfta bulunan “كذا في تفسير عبد الصمد” şeklindeki ibareleri hazfederek, bu ibareler için verdiği dipnotlarda bunları metne müstensihin ilave (derc) ettiğini iddia ettiği görülmektedir.¹⁷ Ebû Bekir el-Haddâd’ın tefsiri incelendiğinde ise Abdüssamed el-Gaznevî’nin tefsiri gibi meşhur müfessir Sa’lebî’nin (427/1035) *el-Keşf ve’l-Beyân ‘an Tefsiri’l-Kur’ân* isimli tefsirini de önemli bir kaynak olarak kullandığı ve eserinde yedi defa “كذا في تفسير الثعلبي” ifadesiyle Sa’lebî’nin tefsirine atıfta bulunduğu anlaşılmaktadır.¹⁸ Hişâm el-Bedrânî, Taberânî tefsirinde “كذا في تفسير الثعلبي” ibarelerini hazfederek, verdiği dipnotlarda bunları da metne müstensihin ilave (derc) ettiğini ifade etmektedir.¹⁹ Haddâd Âl-i İmrân süresinin 168. ayetini tefsir ederken Ebû’l-Leys es-Semerkandî’nin (373/983) ismini de zikrederek görüşünü zikretmektedir.²⁰ Taberânî tefsirinde Bedrânî, “Ebû’l-Leys es-Semerkandî” ismine herhangi bir

¹² et-Taberânî, Ebu’l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyüb (360/971), *et-Tefsîru’l-kebir: Tefsîru’l-Kur’ânî’l-azîm I-VI*, (thk. Hişâm el-Bedrânî), Dâru’l-Kütübi’s-Sekâfî, Ürdün 2008.

¹³ örn. bkz. et-Taberânî, *a.g.e.*, III, 504.

¹⁴ örn. bkz. et-Taberânî, *a.g.e.*, III, 500, 504.

¹⁵ örn. bkz. <http://www.aahlalheeth.com/vb/showthread.php?p=787372> (24.09.2012); örn. bk.: <http://www.tafsir.net/vb/archive/index.php/t-11566.html>.

¹⁶ örn. bkz. <http://www.dd-sunnah.net/forum/showthread.php?t=83331>.

¹⁷ örn. bkz. et-Taberânî, *a.g.e.*, III, 500, 504.

¹⁸ bkz. el-Haddâd, *a.g.e.*, I, 61, II, 21, 64, 101, 405, IV, 6, 48.

¹⁹ bkz. et-Taberânî, *a.g.e.*, I, 145; II, 20, 59, 93, 380.

²⁰ el-Haddâd, *a.g.e.*, I, 173.

not düşmemiştir.²¹ Aynı şekilde Haddâd, Âl-i İmrân sûresinin 7. ayetini tefsirinde Muhammed b. el-Fazl'a (416/1025) atıfta bulunmaktadır.²² Bedrânî buraya da herhangi bir not düşmemiştir.²³ Kanaatimize göre, Bedrânî'nin iddia ettiği gibi söz konusu ibareleri metne müstensihin ilave ettiği kabul edilse bile muhaddis Taberânî'ye nisbet edilen bu eserde geçen hadislerin senetlerinin hazfedilmesi, Taberânî'nin Hanbelî olmasına mukabil eserin Hanefî fihhına göre telif edilmiş olması, bu tefsirin Taberânî tefsiri olamayacağını gösteren yeterli argümanlardır.

²¹ bkz. et-Taberânî, *a.g.e.*, II, 160.

²² el-Haddâd, *a.g.e.*, II, 10.

²³ bkz. et-Taberânî, *a.g.e.*, II, 10.